

چکیده فارسی

ارائه مدل مفهومی علم باز در فرایندهای پژوهشی نظام سلامت

مقدمه: ترویج رویه‌های باز و یکپارچه‌سازی فرایند پژوهش در قالب دیجیتالی برای جهانی‌سازی علم مبنای علم باز را شکل داده است. توسعه و به‌کارگیری ابزارهای دیجیتالی در مراحل مختلف پژوهش بر اهمیت شیوه‌های نوین علم باز در یک سیستم پژوهشی یکپارچه و قابل‌دسترس تأکید دارد. بر این اساس در این مطالعه عامل‌های تأثیرگذار علم باز بر فرایندهای پژوهشی در نظام سلامت شناسایی شد.

روش پژوهش: پژوهش به روش ترکیبی در چهار مرحله انجام شد. در مرحله اول با روش مروری جامع به بررسی متون در بازه زمانی ۲۰۱۱ الی ۲۰۲۰ پرداخته شد. مدارک بر اساس تحلیل محتوا موضوعی بررسی و مطالب مهم در ارتباط با ابعاد علم باز در فرایندهای پژوهش بر اساس فرم گردآوری داده استخراج شد. در مرحله دوم با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله‌برفی، بوسیله فرم راهنمای مصاحبه نیمه‌ساختاریافته به جمع‌آوری داده‌ها از طریق تلفنی، آنلاین و حضوری پرداخته شد. افراد شرکت‌کننده در این مرحله محققان و مدیران پژوهشی حوزه سلامت بودند. تحلیل داده‌ها نیز به روش تماتیک با استفاده از نرم‌افزار مکس. کیو.دی انجام و مولفه‌های تأثیرگذار علم باز در فرایندهای پژوهشی استخراج شد. مرحله سوم به روش نمونه‌گیری هدفمند و با استفاده از فرم نظرسنجی برای دریافت نظرات خبرگان جهت اصلاح مولفه‌ها و تدوین مدل پیشنهادی انجام شد. مرحله آخر با روش نمونه‌گیری هدفمند، با استفاده از پرسشنامه و روش تحلیل توصیفی با تکنیک دلفی جهت اعتبار سنجی مولفه‌های مدل پیشنهادی مطابق با نظر محققان انجام شد.

یافته‌ها: نتایج مرحله اول نشان داد ابعاد قابل‌کاربرد علم باز در انتشار و اشتراک فرایند پژوهش شامل دسترسی آزاد به انتشارات علمی، داده‌های باز، شفافیت و تکرارپذیری، علم شهروندی و منابع جمعیتی است. آموزش باز، ابزارهای علم باز، مکانیسم بودجه‌ای، فرهنگ و ارتباطات علم باز به عنوان ابعاد زیرساختی و پشتیبانی شناسایی شدند. از جهت اطمینان دادن به ذینفعان پژوهش برای بکارگیری شیوه‌های علم باز، سیاست‌ها، حاکمیت و اصول اخلاقی علم باز شناسایی شد. از تحلیل چارچوب ۲۰ مصاحبه در ارتباط با اهداف ویژه مرحله دوم، ۳۸۵ کد، ۳۸ مولفه فرعی و ۱۴ مولفه اصلی و ۳ تم استخراج شد. در این راستا، تأثیرگذاری علم باز بر فرایندهای پژوهشی در بخش انتشار و اشتراک مربوط به مولفه‌های: دسترسی آزاد به انواع خروجی پژوهش، روند دسترسی به خروجی‌ها، شفاف‌سازی و تکرارپذیری، کانال‌های انتشار خروجی‌ها و مشارکت شهروندان در مراحل پژوهش است که منجر به انتشار بیشترین خروجی، بهره‌گیری و مشارکت بیشتر شهروندان در مراحل مختلف پژوهش می‌شود. زیرساخت و فرهنگ‌سازی مولفه مهم

بعدی از تاثیرگذاری علم باز بر فرایند پژوهش است که باید بر اساس مولفه‌های: ابزارهای ثبت و اشتراک، آموزش و کسب مهارت‌های لازم، شکل‌گیری ارتباطات علمی گسترده، مدیریت و تعدیل هزینه‌های انتشار مهیا شود. مولفه‌های قوانین و دستورالعمل‌ها، اصول اخلاقی، سیاست‌های حمایتی و روند ارزیابی پژوهش‌باز برای اجرای درست فرایندهای پژوهشی در چارچوب علم باز ارائه شده است تا روند اجرای پژوهش باز ضمانت اجرایی و پیگیری داشته باشد.

نتیجه‌گیری: شیوه‌های علم باز برای گشودگی تمام فرایند پژوهش در جهت شکل‌گیری سیستم‌های پژوهشی کارآمد و پاسخگو در نظام سلامت کاربرد دارد. مدل مفهومی ارائه شده برحسب نتایج، شرایط اجرای آنها را در فرایندهای پژوهشی از جهت زیرساخت، فرهنگ، قوانین و الزامات لازم را روشن کرده است. بکارگیری این اصول موجب دسترسی به بیشترین خروجی و همکاری می‌شود که اعتبار و اطمینان زیادتر به نتایج تحقیقات و بهره‌گیری از خردجمعی در حل مشکلات نظام سلامت را در پی دارد. برای بکارگیری این شیوه‌ها در فرایند پژوهش نیاز به فراهم کردن زمینه‌های فرهنگی و زیرساختی از جهت آموزش، امکانات است. همچنین باید قوانین و الزامات از پیش تعیین شده برای جلوگیری از سوء استفاده‌های احتمالی، حفظ حقوق ذینفعان و مسائل حریم خصوصی در نظام سلامت در نظر گرفته شود تا ترغیب‌کننده محققان و سازمان‌های تحقیقاتی برای اجرای روند کامل علم باز در پژوهش باشد.

کلیدواژه‌ها: علم باز، شیوه‌های علم باز، فرایند پژوهش، پژوهش باز، گشودگی در علم، گشودگی در پژوهش